

Івашкевич Ярослав

Біографія

ІВАШКЕВИЧ, Ярослав (Iwaszkiewicz, Jaroslaw — 20.02. 1894, с. Кальник Київс. губернії — 02.03.1980, Стависько, побл. Варшави) — польський письменник. Івашкевич народився в селі Кальник (тепер — Вінницька обл.). Його батько, Болеслав Івашкевич, навчався у Київському університеті (разом з Фадеем Рильським, батьком М. Рильського), але за участь у польському повстанні 1863 р. був виключений з університету і, відбувши покарання, якийсь час працював домашнім учителем, доки не знайшов скромну посаду бухгалтера цукрового заводу, на якій працював до кінця свого життя.

Батько помер у 1902 році, і велика родина (Ярослав був наймолодшим, а крім нього, в сім'ї було три сестри та брат) залишилася без засобів до існування. Спочатку Івашкевичі перебралися у Варшаву, де мешкали 2 роки (1902— 1904), а потім надовго оселилися у Єлизаветграді (тепер — Кіровоград). Тут Ярослав вступив у гімназію, але в 1909 р. мати перевела його на навчання у Київ. Починаючи з шостого класу, Івашкевич навчався у IV київській гімназії, яку закінчив у 1912 році. У тому ж році він вступив у Київський університет на юридичний факультет. Водночас Івашкевич навчався у музичній школі, а потім — у консерваторії. Коштів не вистачало, і це змушувало його підробляти репетиторством.

У 1918 р., після закінчення університету, Івашкевич приїхав у Варшаву, де відразу потрапив у вир суспільного та культурного життя. Він служив в армії, працював у газеті, водночас активно налагоджував творчі контакти. У 1922 р. одружився і на довгі роки замешкав у передмісті Варшави. Життєві та матеріальні позиції письменника поступово покращувалися. З 1922 до 1924 р. Івашкевич працював секретарем маршалка сейму Ратая, потім спеціальним кореспондентом літературної газети у Парижі, старшим референтом відділу пропаганди польського мистецтва за кордоном, секретарем польського посольства у Копенгагені, Брюсселі. У період з 1925 до 1938 рр. Івашкевич відвідав Австрію, Німеччину, Італію, Швейцарію та Іспанію.

Естетична орієнтація письменника формувалася у процесі пошуків та експериментів з різними художніми напрямками. Перші кроки в літературі Івашкевич зробив під впливом "Молодої Польщі". Після приїзду до Варшави він найбільше зблизився із поетичною групою "Скамандр". Творчість Івашкевича міжвоєнного двадцятиліття умовно можна поділити на два періоди — "київський" і "варшавський".

Першим твором "київського" періоду творчості і взагалі першим твором Івашкевича стала поема "Молодість пана Твардовського" (1912—1915), побудована на жартівливій грі з різними літературними образами, а другим — повість "Втеча у Багдад" ("Ucieczka do Bagdadu"), яка була написана взимку 1916 р. у Саратові, куди, у зв'язку з війною, на деякий час був евакуйований Київський університет. "Втеча у Багдад" — стилізація під твори письменників "Молодої Польщі". Сюжет твору досить заплутаний і нечіткий, а

головне місце у ньому відведено східній екзотиці. У центрі повісті — долі різних людей, які марно намагаються знайти своє щастя.

Упродовж 1916—1918 рр. Івашкевич написав також поетичні збірки "Восьмивірші" ("Oktostychy"), "Діонісії" ("Dionizje"), "Kacudu", витримані у модерному дусі, та повісті "Зенобія Пальмура" й "Осінній бенкет", які вийшли друком уже у Варшаві.

Кращими творами "варшавського" періоду творчості Івашкевича вважаються поетична збірка "Повернення у Європу" ("Powrot do Europy"), повість "Місяць сходить" ("Ksiezyc wschodzi") та роман "Червоні щити" ("Czerwone tarcze").

Збірка "Повернення у Європу" вийшла друком у 1931 р. Провідна ідея збірки полягає в утвердженні думки про культурну єдність усіх народів Європи. Івашкевич мріє про братство народів, братство культур усіх європейських країн. У збірці багато віршів про Париж, Брюссель, Італію. Але водночас важливе місце у книзі займають вірші, присвячені Польщі, Росії та Україні. Головний герой повісті "Місяць сходить" — молодий поет Антоній, в образі якого багато автобіографічних моментів. Польська критика схильна тлумачити повість як історію літературного народження Івашкевича. У цьому творі, на думку критиків, Івашкевич переборов модернізм, властивий його ранній творчості, і ступив на шлях реалістичного змалювання дійсності.

Найвизначнішим твором у творчості Івашкевича міжвоєнного двадцятиліття став його історичний роман "Червоні щити" (1934). Він охоплює кілька десятиліть XII ст. в житті Польщі, Німеччини, Італії, Сицилії та Близького Сходу. Головний герой твору — польський князь Генріх Сандомирський. У польській історії цей князь не залишив якогось значного чи навіть більш-менш помітного сліду. Деякі свідчення про нього збереглися в польських хроніках. Генріх Сандомирський у Івашкевича — це немовби нереалізована можливість призупинення процесу феодальної роздробленості. Генріх прагне стати королем, аби призупинити розпад держави. Його навряд чи можна назвати слабким і нерішучим, але у своїх прагненнях до влади він постає перед серйозною і навіть трагічною етичною дилемою. Посісти трон він може лише за умови вбивства своїх старших братів, які просто так не поступляться своєю владою. Генріх так і не зважується позбавити життя своїх братів. А перед самою смертю він кидає у Віслу корону батька, яку він мріяв одягнути після того, як посяде трон.

У "варшавський" період Івашкевич написав ще цілий ряд творів. Зокрема, романи "Змова мужчин" ("Zmowa mezczyzn", 1930), "Блендомірські пристрасті" ("Pasje bledomierskie", 1938), ряд оповідань, поетичну збірку "Інше життя" (1937), п'єси "Літо в Шані" ("Lato w Nohant", 1936—1937) — прожиття Ф. Шопена, "Маскарад" ("Maskarada", 1939) — про О. Пушкіна.

Під час війни та окупації Польщі Івашкевич мешкав у містечку Стависько, біля Варшави, де піклувався про польських письменників та артистів і продовжував писати. Саме в цей період він написав більшість розділів своєї майбутньої автобіографічної праці "Книжка моїх спогадів". Художні твори цього періоду, розподіляються за трьома тематичними напрямками: 1) філософсько-дидактичний — оповідання "Битва на Сейджмурській рівнині" (1942); 2) морально-релігійний — повість "Мати Йоанна від

ангелів" (1943) та 3) антифашистський — оповідання "Стара цегельня"(1943), повісті "Млин на Лютині" (1945), "Ікар" (1945) та ін.

Центральним твором цього періоду є повість "Мати Йоанна від Ангелів", події якої ґрунтуються на реальному історичному факті, який мав місце у XVII ст. в невеличкому французькому містечку Луден. У 1634 р. в Лудені був спалений на вогнищі місцевий священик Урбен Грандье, котрого звинуватили у тому, що він з допомогою диявола напустив чари на кількох черниць монастиря урсулинок. Як було "встановлено" під час судового процесу, настоятелька монастиря Йоанна від Ангелів була одержима сімома дияволами, Луїза від Ісуса — двома, Елізабет від Хреста — п'ятьма. Цей історичний факт неодноразово привертав увагу європейських письменників, зокрема А. Дюма, О. Хакслі, Дж. Вайтінга. І. взяв за основу реальні події, але переніс їх у Польщу 2-ої пол. XVII ст. Місто Луден він перетворив у містечко Людинь, священика Грандье у ксьондза Гарнеця, а баронесу Йоанну Бельсьє у княжну Йоанну Бельську.

Центральним героєм повісті Івашкевича є ксьондз Юзеф Сурін, котрий з 12-літнього віку живе при монастирі, а в 16 років вступив у орден єзуїтів. Він дуже далекий від світського життя, ніколи не кохав і взагалі мало спілкувався з жінками, крім побожної матері та сестер, котрі також пішли у монастир. Сурін майже нічого не знає про навколишній світ, оскільки все своє свідоме життя він присвятив Богові. Його зобов'язують провести обряд екзорцизму, тобто очищення душ черниць, а також настоятельки Йоанни від дияволів. Закохавшись у Йоанну, Сурін у відчаї згоджується віддати усього себе дияволу.

Після війни Івашкевич активно займався культурною, громадською та літературною роботою. Він часто бував в Радянському Союзі і, зокрема, в Україні, підтримував інтенсивні творчі зв'язки з українськими та російськими письменниками. У повоєнний період Івашкевич видав 9 віршових збірок: "Олімпійські оди" — 1948, "Коси осені" — 1954, "Темні стежки" — 1957, "Завтра жнива" — 1963, "Цілий рік" — 1967, "Ксенії та елегії" — 1970, "Італійський пісенник" — 1974, "Карта погоди" — 1977, "Вечірня музика" — 1980, роман-есе "Шопен" (1955), повісті "Коханці з Марони" (1961), "Заруддя" (1976), драми "Одруження пана Бальзака" (1959), "Космогонія"(1967) та інші.

В останніх поетичних збірках Івашкевич досяг, за словами польського дослідника Я. Рогозинського, "такої міри досконалої простоти, яку можна порівняти тільки з простотою найяскравіших ліриків — Гете чи Міцкевича". Мудра старість — так можна означити основну тональність останніх віршів поета:

Богине тривкості і світла неземного,Що вмієш день останній побороти,Богине знищення і всього злого,Стій на сторожі дому і ніщоти.Візьми мене в свої зелені гониІ вирви руки — змилуйсь наді мною,

І поховай, і дай мені свої корони,Щоб був тобою я, ніщотою й сосною.("Ураніл", пер. Д. Павличка)Центральним твором цього періоду, як і творчості Івашкевича в цілому, став роман-епопея "Слава і хвала" ("Stawa i chwala", 1956-1962). У 1963 р. роман був пошанований премією міністра культури та мистецтва.

Тема роману — історичні зрушення, які відбувалися в житті польського суспільства

у I пол. XX ст. у їхньому взаємозв'язку з життям представників різних соціальних прошарків. Події охоплюють значний історичний проміжок часу — 1914—1947 рр. Розпочинаються вони в Україні, напередодні Першої світової війни, охоплюють революцію 1917 і подальші роки громадянської війни, потім переносяться у Польщу, де простежується процес виникнення буржуазної Польської республіки, переворот Пілсудського, німецька окупація та варшавське повстання 1944 р. Одночасно зі змалюванням міжвоєнної Польщі Івашкевич переносить дію роману то в Одесу, то в Париж і Гейдельберг, то в іспанський Бургос. У романі понад сто персонажів, які представляють майже усі прошарки польського суспільства та його політичні сили. У центрі твору — життєві долі кількох поколінь родин Ройських, Тарло, Шиллерів, Мишинських та Голомбеків. Автор знайомить читача з ними буквально напередодні Першої світової війни. Вони захоплюються музикою, поезією, розмовляють про кохання, закохуються, дискутують на політичні теми. Події Першої світової війни, революції, громадянської війни стають немовби першим серйозним випробовуванням у житті цього покоління, початком формування його ідейного світогляду. Це саме покоління перебуває в центрі уваги письменника і тоді, коли він описує передвоєнну Польщу. Життєві шляхи і позиції цих людей в основному вже визначилися, вони набули певного досвіду, з висоти якого оцінюють події та політичні процеси у Польщі, особисте життя та життя своїх рідних і знайомих.

Велика кількість персонажів, введених у романі Івашкевича, утворює значну кількість фабульних ліній, які розвивають їхні життєві долі й організують сюжетну дію роману. Окремі фабульні лінії то перетинаються, то розходяться, йдуть паралельно одна до одної і водночас існують в сюжеті немовби автономно. Ця їхня відносна самостійність, автономність створює враження "новелістичності". "Слава і хвала", — пише один із критиків, — це шедевр композиції, побудований як багаточастинний музичний твір, що складається з ряду відносно самостійних оповідань".

Своєрідною єдиною ланкою між окремими фабульними лініями є історія життя Януша Мишинського, котрого можна вважати центральним героєм роману. Він — представник збіднілої шляхти, інтелігент. Усе життя Януш шукає відповіді на питання про мету та сенс власного життя, про те, що таке істина, у чому щастя людини. Життєвий шлях Януша Мишинського разюче нагадує життєвий шлях героїв роману Л. Толстого "Війна і мир". Як і багато з них, Януш вступає в активне життя із надміром романтичних мрій і високих ідеалів. Як і вони, він постійно шукає свого місця в світі, повсякчас зайнятий філософськими роздумами про місце людини в історії. Як і вони, він проходить через цілу низку життєвих випробувань і розчарувань, втрачає юнацьку романтику, але не високі ідеали, вірність яким зберігає до кінця життя. За віком і світоглядом Мишинський належить до покоління, яке відходить в минуле. Більшу частину свого життя він то намагається зайнятися господарством у купленому для нього сестрою маєтку, то хоче знайти щастя в коханні, то просто віддається філософським роздумам і ностальгійним спогадам про минуле. І лише наприкінці свого життя Януш Мишинський переходить до активних дій. В окупованій Польщі він

допомагає партизанам, а коли гестапівці приходять заарештувати його, кидає виклик гітлерівським офіцерам (кидається з кулаками на одного з них) і гине від фашистської кулі. Як заповіт, звучить у фіналі роману лист Мишинського, написаний ним ще до своєї загибелі й адресований племінникові — Алекові Білінському. У цьому листі Януш закликає молодого Білінського позбутися сумнівів, шляхетської зверхності та повертатися з еміграції у звільнену Польщу. Загалом, роман Івашкевича "Слава і хвала" — це не стільки об'єктивована картина півстолітнього історичного розвитку Польщі, скільки картина душі сучасного І. історичного покоління, відображена у його роздумах, переживаннях, сподіваннях, духовних здобутках і втратах.

До української тематики Івашкевич звернувся у трилогії "Слава і хвала", у повісті "Заруддя" (1976), ряді віршів, оповідань та есе, незакінченій книзі "Подорож по Україні". Численні статті, спогади, відгуки Івашкевича позначені глибоким знанням українського фольклору та літератури. Окремі твори Івашкевича переклали М. Бажан, Д. Павличко, О. Медущенко, О. Ленік, Вал. Шевчук та ін.